

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-550-1-16>

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL PROBLEMS OF TEACHERS IN RURAL AREAS: WARTIME CHALLENGES

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПЕДАГОГІВ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ

Surelo Ye. A.

*applicant for the second (master's) level
of higher education in the specialty
"231 Social Work" of the educational
and scientific program "Social Work.
Social Rehabilitation"
Educational and Research Institute
of Management and Psychology of the
University of Educational Management,
Postgraduate Student
Institute of Social and Political
Psychology of the National Academy
of Pedagogical Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Сурело Є. А.

*здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти спеціальності
«231 Соціальна робота» освітньо-
наукової програми «Соціальна
робота. Соціальна реабілітація»
Навчально-науковий інститут
менеджменту та психології ДЗВО
«Університет менеджменту
освіти»,
аспірант
Інститут соціальної та політичної
психології НАПН України
м. Київ, Україна*

Повномасштабна війна в Україні суттєво вплинула на всі сфери життя, зокрема на систему освіти. Через пандемію COVID-19 педагоги вже мали певний досвід роботи в обмежених умовах, але активні бойові дії по всій території країни змусили відчувати нові виклики. Особливо складним є становище педагогів у сільській місцевості, які змушені працювати в умовах нестабільності, обмежених ресурсів і значних психологічних навантажень. Зокрема, педагоги сільської місцевості опинилися сам на сам з проблемами збереження спокою в місцевих громадах і мали забезпечити повноцінне функціонування як освітніх закладів, так і максимально заспокоїти населення, і, в першу чергу, отримувачів освітніх послуг та їхніх батьків. Це вдавалося ціною власного емоційного благополуччя, адже вдома дуже часто залишалися свої сім'ї, діти без нагляду дорослих і старенькі батьки, які чекали новин і слів заспокоєння.

Першочергово вчителі ставили за мету збереження життя і здоров'я дітей, при цьому поспіхом опановуючи певні техніки надання першої психологічної допомоги, підтримки рівноваги в цей непростий час. Все, що потрапляло на очі, що чули від колег, знайомих, пробували використати «в польових умовах».

Постійні бомбардування, безперервні блекаути, зруйновані школи й втрата матеріальних ресурсів, загибель вчителів і вчительок, учнів та учениць, переміщення закладів освіти з тимчасово окупованих територій в умовно безпечні регіони й систематичні повітряні тривоги, – все це призводило до зниження емоційної й фізичної стійкості освітян і, як наслідок, емоційного вигорання та проявів психосоматичних захворювань.

На жаль, значна кількість закладів освіти сільської місцевості (77,5%) не мають практичних психологів, бо їхні посади не передбачені штатним розписом. Про це йдеться в довідці Державної служби якості освіти [2]. Це не дає можливості надавати кваліфіковану психологічну допомогу учасникам освітнього процесу, і саме ці функції фахівців психологічної служби почали виконувати педагоги.

Війна створила для педагогів надзвичайно стресові умови праці. Основними факторами стресу є такі: загроза життю через бойові дії, окупацію або обстріли; вимушене переселення або робота в напівзруйнованих школах; втрата або роз'єднання з родинами та колективами; неможливість дотримання стандартного навчального процесу через перебої з електроенергією, відсутність Інтернету та нестачу підручників.

Стресові фактори сприяють емоційному виснаженню, яке може проявлятися у вчителів у вигляді депресивних станів, розчарування у професії та зниження ефективності роботи.

Війна змусила педагогів адаптуватися до нових реалій часто без належної підготовки. Основні труднощі, з якими стикаються вчителі, є такими:

- перехід на дистанційне або змішане навчання без необхідного технічного забезпечення;
- роботу в екстремальних умовах (наприклад, проведення уроків у бомбосховищах); вимушене викладання для нових груп дітей через внутрішню міграцію населення.

Соціологічна агенція Vox Populi провела на замовлення Благодійного фонду savED в межах проєкту «Надання освітніх послуг в умовах війни в Україні» за підтримки Програми «U-LEAD з Європою» дослідження думок учасників та учасниць освітнього процесу та представників і представниць місцевої влади щодо проблем і викликів у навчанні під час повномасштабної війни в Україні, а також щодо практик та досвіду організації навчального процесу в різних (зокрема прифронтових) громадах.

У всіх регіонах 39–47% учителів та вчительок говорять про збільшення навантаження. Основні причини збільшення, за словами педагогів та педагогинь, – це необхідність витратити більше часу на

підготовку до уроків у змішаному/дистанційному форматі; необхідність виділяти час на психоемоційну підтримку учнів та учениць; додаткове навантаження через безпекові виклики; зниження власної продуктивності через психоемоційний стан [1].

Отже, як бачимо, самі педагоги визначають однією з проблем погіршення психоемоційного стану. Свідчення насильства, втрати близьких або колег, а також страх за власне життя можуть спричинити серйозні психологічні травми, включаючи посттравматичний стресовий розлад (ПТСР).

Віддаленість сільських регіонів від центрів надання психосоціальної підтримки, а подекуди й неможливість транспортного сполучення з обласними центрами, залишають питання комунікації з фаховими психологами не вирішеними.

Такі виклики потребують швидкої адаптації та гнучкості з боку педагогів, що може викликати додаткове напруження та невпевненість у своїх професійних навичках.

Через психологічне навантаження педагоги можуть втрачати здатність ефективно передавати знання та підтримувати емоційний контакт з учнями. Це може призвести до зниження загального рівня та втрати мотивації до навчання серед дітей.

Важливо створити умови для психологічної допомоги вчителю. Це може включати: організацію онлайн-зустрічей із психологами; впровадження програм групової терапії та підтримки; поширення інформації про методи саморегуляції та боротьби зі стресом.

МОН України розроблені та затверджені методичні рекомендації для освітян «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій» (квітень 2022 р.). Проходження курсів підвищення кваліфікації з теми надання першої психологічної допомоги, отримання великої кількості рекомендацій, психологічних розробок мало б сприяти освіченню населення та педагогічної спільноти, але, чи дійсно ці просвітницькі матеріали мають відповідне застосування? На даний період ми не маємо відповіді на це питання. Тому важливим є не лише надання доступу педагогам до психологічного інструментарію, а й розробка цілісної технології з метою формування психологічної компетентності загалом та компетенцій психоедукації в кризових умовах війни, професійної життєстійкості, розвитку психологічного добробуту і пружності (резилентності) педагогічних працівників зокрема.

Для зменшення негативного впливу війни на педагогів сільської місцевості необхідні комплексні підходи та підтримка з боку держави та громадських організацій. Важливо забезпечити психологічну допомогу: організація груп підтримки, індивідуальне консультування та психотерапія для вчителів, що зазнали травм; професійний розвиток:

тренінги з управління стресом, розвиток навичок дистанційного навчання та використання нових технологій; матеріальну підтримку: забезпечення необхідними навчальними матеріалами, технікою та доступом до інтернету; соціальну підтримку: створення мереж взаємодопомоги серед педагогів, підтримка місцевих громад у вирішенні проблем освіти; фінансову допомогу: державні програми підтримки для відновлення зруйнованих шкіл та допомоги сім'ям постраждалих педагогів.

У світовій практиці існує досвід соціально-психологічного супроводу педагогів в кризових умовах війни. Але унікальність української ситуації (різниця між способом мислення міських і сільських педагогів, рівень економічного благополуччя, можливості отримання кваліфікованої психологічної допомоги в ситуації «тут і зараз» та задіяння рекреаційних ресурсів для поліпшення емоційного стану, постійна ситуація невпевненості в найближчому професійному майбутньому через скорочення закладів освіти та зменшення наповнюваності класів отримувачами освітніх послуг) аргументує до вивчення цієї ситуації саме в українському контексті.

Незважаючи на широкий спектр робіт, присвячених дослідженню психологічної просвіти педагогів в кризових станах та розвитку психологічного добробуту, відсутні ті роботи, які звертали б увагу саме на педагогічних працівників сільської місцевості.

Аналіз оприлюднених досліджень надає міцне підґрунтя для подальших розвідок впливу психологічної просвіти педагогів сільської місцевості в кризових умовах війни на їхній психологічний добробут і благополуччя. Однак відсутність форм і напрямів, чіткої і цілеспрямованої програми психологічної просвіти педагогічних працівників сільської місцевості зумовлює подальшу роботу над цією темою.

Література:

1. Війна та освіта. 2 роки повномасштабного вторгнення. Київ, 2024. 21 с. <https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/news/2024/02/10/Bryf.Viyna.ta.osvita.Dva.roky.povnomasshtabnoho.vtorhnnennya.2024.ukr10.02.2024.pdf> (дата звернення: 13.03.2025).
2. ДОВІДКА про результати вивчення питання щодо організованого початку 2022/2023 навчального року у закладах дошкільної, загальної середньої, позашкільної освіти. Київ, 2021. 27 с. URL: https://sqe.gov.ua/wpcontent/uploads/2022/11/Dovidka_pochatok_2022-2023_ZDO_ZZSO_ZPO_SQE-2022.pdf (дата звернення: 13.03.2025).